

RECENZJA rozprawy doktorskiej Grzegorza KRUPY pt. *Fenomenologiczne analizy spotkania w polskiej filozofii przełomu XX i XXI wieku*, Kraków 2016, s. 356.

Promotor: Prof. dr hab. Władysław Zuziak

WSTĘP

Recenzowana rozprawa doktorska składa się ze Wstępu, Zakończenia, Bibliografii i czterech rozdziałów. Pierwsze trzy mają charakter filozoficzny, zaś ostatni podejmuje zagadnienia z pogranicza filozofii i psychologii.

Tytuł rozprawy sugeruje, że Doktorant przedstawi fenomenologiczne analizy spotkania w polskiej filozofii przełomu XX i XXI wieku, które utożsamia z dialogicznymi koncepcjami spotkania. Deklaruje, że szczególnie interesują go najbardziej reprezentatywni przedstawiciele tego nurtu, tj. Józef Tischner, Adam Węgrzecki i Jerzy Bukowski, gdyż nie tylko zajmowali się oni „myślą filozoficzną europejskich dialogików, ale sami stworzyli własne oryginalne koncepcje spotkania” (s.13). Zauważa też: „Idea przewodnia rozprawy została zawarta w synonimicznym określeniu spotkania, które zarówno europejscy dialogicy, jak i polscy przedstawiciele dialogiczno-fenomenologicznego nurtu filozofii spotkania określają mianem spotkania ‘twarzą w twarz’” (s. 23). W kontekście często powtarzanych w pracy sformułowań „twarz innego” czy „dialog” warto zapytać, jak to się ma w odniesieniu do osób niewidomych (problem twarzy) i osób głuchoniemych (dialog).

Przedstawiając poniżej główne wątki analiz, zwrócę również uwagę na kilka dyskusyjnych sformułowań, jakie pojawiają się przy lekturze tej wartościowej rozprawy.

TEŚĆ I WARTOŚĆ PRACY

Pierwszy rozdział pt. *Spotkanie i dialog zasadą filozofii* ma charakter bardziej ogólny, w którym Doktorant odwołuje się do zagranicznych autorów. Próbuje uzasadnić, że zasadą filozofii jest spotkanie oraz dialog i w dwóch paragrafach rozjaśnia znaczenie paradygmatu dialogicznego oraz metody badania i opisu fenomenu spotkania. O ile dość dokładnie definiuje rozumienie paradygmatu, o tyle pewnym brakiem jest niedoprecyzowanie pojęcia *zasada*. Dotychczas filozofowanie kojarzyło się ze zdziwieniem i myśleniem. Czy tego nie potrzeba, albo nie ma w spotkaniu i dialogu?

Prezentując dyskusje na temat wzajemnych relacji między filozofią dialogu, filozofią dialogiczności, dialogu i spotkania w koncepcji Węgrzeckiego stwierdza, że „uzasadnione wydaje się odróżnienie stwierdzające, iż ‘dialog’ stanowi formę komunikacji między ludźmi, ‘spotkanie’ zaś formę wzajemnego współistnienia” (s.45) i zarysowuje własne rozumienie filozofii dialogu i filozofii spotkania. Wskazuje także na słabości myślenia dialogicznego i przytacza krytyczne opinie kilku autorów na temat filozofii spotkania i dialogu. Szkoda, że Doktorant nie podjął wysiłku, aby przywołać w tym miejscu jakieś argumenty przeciwko tezie, że „w obecnym wydaniu filozofia spotkania (dotyczy wszystkich jej nurtów) jest filozofowaniem na kanwie czegoś, co filozoficzne nie jest, co powoduje posługiwanie się językiem pełnym górnolotnych, wyraźnie przenośnych wyrażen, jej wtórność w stosunku do znanych systemów filozoficznych. Nie może ona sformułować nowego obrazu świata i stać się nowym paradygmatem w nauce. [...] Jej sądy nie są intersubiektywnie sprawdzalne, a twórczość filozofa spotkania bardziej przypomina pracę artysty niż uczonego – teoretyka (Cz. Gryko) -s. 48. Odnosząc się do pracy doktorskiej Adama Hernasa niepotrzebnie przejmuje rolę recenzenta i pisze: „Wydaje się jednak, iż status dysertacji doktorskiej nie może pomijać powszechnie przyjętego naukowego aparatu krytycznego w postaci przypisów czy bibliografii. Nie powinien także całkowicie pomijać literatury przedmiotu, przydatnej zwłaszcza przy formułowaniu *status questionis* tematu pracy. Wydaje się także konieczne jasne i wyraźne oddzielenie własnych przemyśleń, ocen i wniosków od poglądów pozostałych myślicieli zajmujących się danym tematem” (s. 71-72).

Zauważa też, że „owocem hermeneutycznej analizy tekstów źródłowych będzie, mówiąc językiem Lestera Embree, ‘tekst o tekstach’ (o spotkaniu). Będzie ona stanowić zakres dysertacji doktorskiej, pisanej z uwzględnieniem koniecznego aparatu naukowego w postaci

przypisów, bibliografii, z uwzględnieniem literatury przedmiotu zwłaszcza przy próbach oceny i podsumowania. Dodatkowym owocem przeprowadzonych kwerend i badań będzie przygotowywany równolegle z pisaniem niniejszej dysertacji wybór najważniejszych tekstów źródłowych polskiej filozofii spotkania. Po dokonaniu koniecznych prac edytorskich oraz przeprowadzeniu procedur związanych z prawami autorskimi, wybór ten będzie mógł zostać opublikowany w postaci antologii polskiej filozofii spotkania, co uważam za cenny wkład do badań z obszaru historii współczesnej filozofii polskiej”(s.81). Czy doktorant ma zamiar pisać kolejny doktorat? O takim projekcie pisze się albo we wstępie, albo na zakończenie, wyznaczając perspektywy dalszych badań.

Doktorant utożsamia się z następującą tezą: Bez spotkania drugiego człowieka, który da nam klucz do zrozumienia własnego życia i miejsca w świecie, każda próba zrozumienia rzeczywistości musi się skończyć porażką. A przecież rzeczywistość można rozumieć dzięki kontaktowi z przekazem pisanym - por. nawrócenie Szawła i Augustyna

W rozdziale drugim, zatytułowanym *Europejska dialogika i jej recepcja w Polsce*, Autor przedstawia prekursorów europejskiego myślenia dialogicznego wywodzących się z kilku nurtów religijnej tradycji. Przybliży więc poglądy Hermanna Cohena, Franza Rosenzweiga, Ferdinanda Ebnera, Martina Bubera, Gabriela Marcela i Emmanuela Lévinasa. Zwraca też uwagę na radykalną asymetrię w myśleniu Levinasa o intersubiektywności i jego wpływ na ks. Tischnera. Przy końcu lektury tego rozdziału rodzi się pytanie o rosnące zainteresowanie polską filozofią. Doktorant pisze bowiem w następujący sposób: „Należy podkreślić, iż rosnące w ostatnim czasie zainteresowanie polską filozofią zachęca do podejmowania badań nad poszczególnymi nurtami rodzimej myśli filozoficznej. Dotyczy to także polskiej filozofii spotkania i dialogu ... Analiza tego obszaru prac naukowych pozwala na podjęcie dalszych badań nad przenikaniem idei światowej filozofii do oryginalnych prac polskich myślicieli. Pozwoli to także na rozpoznanie i właściwe odczytanie inspiracji i kontekstów zawartych w pracach na temat filozofii spotkania tworzonych przez rodzimych filozofów” (s. 143-144). A zatem - jaka jest recepcja polskiej myśli filozoficznej w filozofii europejskiej? Co naprawdę jest oryginalne u polskich dialogików?

W trzecim rozdziale, zatytułowanym *W kręgu fenomenologicznych koncepcji spotkania* i stanowiącym najobszerniejszą, centralną część niniejszej pracy, Doktorant referuje poglądy trzech najważniejszych przedstawicieli polskiej fenomenologii spotkania o rodowodzie dialogicznym: Józefa Tischnera, Adama Węgrzeckiego i Jerzego Bukowskiego.

Rozdział ten wydaje się być centralny dla rozprawy, bowiem ukazuje bogactwo przemyśleń tych autorów, koncentrujących się na agatologicznym dramacie spotkania (Tischner), epistemologicznym sensie spotkania (Węgrzecki) i wspólnotowym charakterze spotkania (Bukowski). W tym kontekście powstaje pytanie dlaczego tylko tych autorów Doktorant uważa za znaczących, skoro już we Wstępie wielokrotnie prezentował Tadeusza Gadacza jako głównego eksperta i kilkadziesiąt razy odwoływał się do jego publikacji. Biorąc zaś pod uwagę całość zawartości pracy uważam, że bardziej adekwatny byłby następujący tytuł owego rozdziału: *Wymiary fenomenologicznej koncepcji spotkania*. W konkluzjach – liczących aż 12 stron - Doktorant formułuje kilka w pewnym sensie zaskakujących sentencji. Pisze na przykład: „Dojrzała fenomenologia spotkania w ujęciu Adama Węgrzeckiego nie doczekała się jeszcze pogłębionych analiz. Do jego koncepcji nie odwoływali się Józef Tischner czy Andrzej Nowicki. Jerzy Bukowski polemizował z nim po wydaniu pracy habilitacyjnej na temat poznawania drugiego człowieka” (s. 242).

Rozdział czwarty noszący tytuł *Spotkanie jako doświadczenie korektywne w psychoterapii* robi wrażenie jakby niekompatybilnego z zasadniczymi rozważaniami. Wkomponowanie go w korpus rozprawy jest do jakiegoś stopnia zapewne usprawiedliwione faktem, że - jak zauważa cytowany w rozprawie Antoni Jarnuszkiewicz - „Filozofie dialogu, szukając istotnej prawdy w spotkaniu między osobami, mają stałą pokusę i tendencję do ugrzęźnięcia w redukcji myślenia istotnego do antropologii: do analiz fenomenu spotkania między ludźmi, fenomenu analizowanego aksjologicznie i psychologicznie” (s.47).

W tym rozdziale doktorant analizuje spotkanie jako doświadczenie korektywne w psychoterapii. Czyni to w dwóch podejściach. Najpierw ukazuje wzajemne oddziaływanie filozofii człowieka i psychoterapii, a następnie spotkanie i relacje jako doświadczenia korektywne. Trzeba w tym kontekście zapytać, czy w pojęciu spotkania i dialogu nie kryje się pojęcie relacji, albo inaczej: jakie są znaczenia denotacyjne i konotacyjne używanych w psychoterapii pojęć *spotkanie – dialog- relacje*. Czytamy bowiem wcześniej, że „dialog jest najważniejszą relacją międzyludzką istot żyjących na świecie” (s.55). Ponad to tytuły zarówno rozdziału jak i pierwszego paragrafu są nieadekwatne, za szerokie w stosunku do zawartych w nim treści, gdyż Doktorant zajmuje się tylko filozofią spotkania oraz dialogu i psychoterapią humanistyczną. Wiadomo wszakże, że istnieją także próby powiązania innego myślenia filozoficznego z różnymi szkołami psychoterapii. W odniesieniu do ostatniego w tym rozdziale, czyli drugiego paragrafu, warto zapytać, czy spotkanie może mieć miejsce bez relacji?

Doktorant uważa, że ten rozdział jest zwięźczeniem przeprowadzonych analiz i zarazem próbą „naszkiegowania perspektyw rozwoju i dalszych badań nad fenomenem spotkania we wzajemnej współpracy filozofii człowieka i psychoterapii” (s. 21). Jakże zatem są te perspektywy badawcze? Zarysowuje je w możliwości wzajemnego oddziaływania między psychoterapią a filozofią spotkania i dialogu, gdyż może to „wydatnie służyć także realnemu uwrażliwieniu filozofów na osobisty dramat człowieka” (s. 302).

UWAGI FORMALNE

Praca jest zredagowana przejrzyście. Każdy rozdział zawiera konkluzje, co niewątpliwie ułatwia zapoznanie się z miejscami dość skomplikowanymi wywodami Autora. Proponowałbym przemyślenie tytułu pracy, która traktuje nie tylko o fenomenologii spotkania, ale także o dialogu.

Doktorant posługuje się poprawną polszczyzną. Tekst czyta się dobrze, zwłaszcza ostatni rozdział, w którym odnajduję ślady szczególnych zainteresowań psychoterapią. W całej rozprawie spotyka się tylko nieliczne błędy literowe i składniowe (np. przypisy 218, 219 – s. 89; „wzajemne oddziaływania psychoterapii z antropologią filozoficzną” – s. 23; „przekazywanie sonie pewnych treści” – s. 45).

Bibliografia jest obfita i liczy 46 stron. Została ona podzielona na teksty źródłowe, gdzie są prace głównych filozofów dialogu (Bukowskiego, Tischnera i Węgrzeckiego), opracowania (dlaczego także są tam prace Bukowskiego i Węgrzeckiego?), Literatura pomocnicza (tutaj także znajdują się prace Tischnera, Węgrzeckiego).

W zestawieniach bibliograficznych należy zadbać o chronologiczne zestawienie publikacji tego samego autora, gdyż umożliwia to - w jakimś zakresie – śledzić rozwój jego koncepcji.

Nie wypada, aby w pracy naukowej umieszczać takie informacje, które nie mają merytorycznego znaczenia. Doktorant pisze np. że rozmowy z T. Gadaczem przeprowadzono w ekskluzywnym wnętrzu *Cracovia Business Center*.

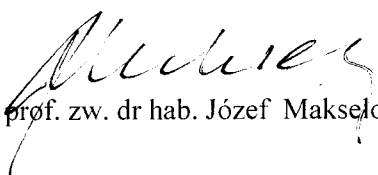
Zaznaczając, że filozofia Józefa Tischnera podawana była licznym i wnikliwym analizom, Doktorant pisze, że w bibliografii zestawia szczegółowe publikacje i równocześnie redaguje

poświęcony temu półstronicowy przypis. Jest to niepotrzebna perfekcyjność (zob. s. 152). Wydaje się również, że część z 920 przypisów można by usunąć bez straty dla jakości tekstu.

WNIOSEK KOŃCOWY

Praca jest merytorycznie wartościowa. Opiera się na szerokiej literaturze filozoficznej i psychologicznej. Doktorant poprawnie zrekonstruował poglądy znanych fenomenologów polskich, a bardziej szczegółowo - środowiska krakowskiego. Ich analizy spotkania w jakimś stopniu łączą się i inspirują literaturoznawstwo, psychologię, teologię a także wiele dziedzin z zakresu nauk humanistycznych i społecznych. Dlatego recenzowane studium ma charakter interdyscyplinarny. Autor owocnie zrealizował zamiar badawczy przedstawiony we Wstępie: „Tematyka pracy sytuuje się na pograniczu historii filozofii, filozofii człowieka (antropologii filozoficznej) i etyki” (s.19). Zawiera także wiele cennych spostrzeżeń na temat współczesnej kultury i problemów związanych z nieodkrytym jeszcze do końca fenomenem uwikłania współczesnego człowieka w cyberprzestrzeni.

Wskazane braki koncepcyjne czy redakcyjne, jakie sygnalizuję w recenzji, mają pomóc Doktorantowi w opracowaniu optymalnej wersji pracy, ale nie problematyzują filozoficznych kompetencji jej autora. W związku z tym kieruję formalny wniosek do Rady Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o podjęcie dalszych działań w celu nadania Kandydatowi naukowego stopnia doktora filozofii.

ks. prof. zw. dr hab. Józef Maksejon

Kraków, 14 czerwca 2016 r.